

BUDAPESTI LEVELEK.

II.

Ápril 3. 1888.

Most egy ekkleziiai gyűlésünkről írok, hogy megismertessem benn levő hitrokoninkkal tárgyalásink folyamát s kimagaslóbb részeit. A pap a folyó dolgokról tett előadást szóval; néhány évig írásban tette, addig, míg életünk s az ő munkássága kisebb körben mozgott. De most az tágabb lett, a jegyzőkönyv megbővült, sietni kell előterjesztéseivel, s egyszerűsíteni őket, hogy a jegyzőkönyv felolvasására s az elnöknek is előterjesztésre idő jusson.

Lelkészünk tudatta: hányat esketett? keresztelt? temetett? hány tért át s ezekből a papi kepe-alap és ekkleziia-alkotás alapja mennyivel gyarapodott? Nem részletezem, de annyit megmondhatok, hogy a tények a gyarapodást constatálják. S nekünk e tudatra van szükségünk, mert a kishitűség mindig ez oldalról támad, a tenni nem akarás folyton a kibuvó ajtót keresi, az erkölcsi eszmék erejében kétkedők, a siker csekélységével hűtnek el buzgókat is s akar-nak maguk számára okot s alapot keresni semmit nem tevésre, nem áldozásra, elcsüggedésre. Siker van. Ez vigasztaló tény, mely megfelel a megalakulásunk óta eltelt időnek. Majd a közgyűlési évi jelentés is igazolandja ezt.

Lelkészünk másik fontos jelentése a mező-berényi fiók egyházban istenitisztelet tartása, s a népnek abban való áhitatos részvéte. Száma 80-on felül van, köztük igen sok jó módu, tiszta igaz alföldi magyar, a kikre büszkéek lennének — ha látnák — székelyeink. De a berényiek is megnézhetnék ám a Nyikó-melléki és Homoródmonti székely nagy ekkleziáiink tiszta származásu székely népét! Istentiszteletöknek jellemző része, hogy a férfiak és nők egyiránt énekelnek. Szeretik azt s nagy buzgósággal olvassák zsoltárainkat és dicséreteinket. Lelkészünk áhitatos, jó népnek mondja őket, a kiket a mi szereteten alapuló szép és fenkölt szellemü vallásunk keresztény erényeikben bizonyára megerősítend.

Bejelentetett Buzogány Áron cultusministeri osztálytanácsos kedves emlékü hitrokonunk véletlen halála, a koporsójára az eklézsia által küldött koszoru költsége egyhangulag helybenhagyott, emlékének a jegyzőkönyvben hálás kegyelettel megörökítése, s a felette tartott halotti imának az Unitárius Kiskönyvtárban egy első általános érdekű czikkel együtt kiadása meghatározottatott, kifejeztetvén a gyűlésen az egész egyház részvéte a szomoru esemény felett, mely egyik legbuzgóbb s országosan ismert nevü tagjának elvesztése által érte, mely vesztéség fájdalmát csak azon reménykönyvnyiti, hogy a boldogultnak megüresült helyét derék fia egykor betöltendi. Mikor előbbi levelemben e hitrokonunkról irtam, sejtellem sem volt, hogy életének oly rövid lesz határa. Betegen fekvén én is sokáig, nem tudtam az ő válságos betegségét. Szomoru lelkének egy felviduló pillanatot akartam szerezni a róla irottakkal. S ime, ő nem érhető meg megjelentét, s nekem már ma e második levelemben, mint közülünk örökre eltávozotról kell megemlékezmem. Ama czikk őt illető része elismerése, de fájdalom! Necrolog-ja is hathatatlan érdemü megszakadt életének. Nagy s válogatott közönség vett részt temetésén, így Berzeviczy államtitkár, Szász Károly, ev. ref. püspök és sok főfő hivatalnok, a nevelés, tudomány és művészet képviselői. E részvét is mutatta, hogy Buzogányban nemcsak kis egyházunk, de a nemzet lát vesztéséget. Lelkésziünk oly megható imát tartott felette, mely a közönséget egészen megnyerte, őt és vallásunkat belőle jobban megismerve, s hogy megjelent és azt hallhatta, nem egy idegen örömét fejezte ki. . . Milyen a sors játéka! Pár év előtt még ő vigasztalt engem, hogy ha a természet rendje szerint ő marad hátul, majd ír ő rólam biographiát. S ime! én maradtam hátul s tettem meg irányában a barátság kötelességét, csak kettővel maradván még adósa: hogy rá hiven emlékezzem, s hátra hagyottai iránt melegen érdeklődjem, a mig élek.

Pénztárnok Kovács Gyula bemutatta férfiaknak vett urvacsorai új serlegünket s ára utalványozását kérte. Az adakozásból gyűlt 250 frt utalványoztatott s az aláírók emlékeztettek továbbá ígéreteik teljesítésére, hogy az urvacsorai boros kannát is megkészíttethessük. Gyönyörű egy mű, becsületére válik Herpka műegyetemi tervező tanárnak és a végrehajtónak. Nagy szívre mutat s Istenhez emel, midőn valaki Isten és a vallás dolgaiban buzgó. Szép alkotás, illik egy fővárosi egyházhoz, mely létjogot keres s erejéről akar bizonytságot tenni. Büszke s boldog vagyok, hogy ha lassan is,

de mind ily szent edényeket szerzünk mi szent asztalunkhoz, a mely tisztult izlésről, áldozó lélekről s buzgó vallásosságról tanuskodik. Ne is lankadjunk. Legyen minden méltó ahoz a szép valláshoz, mely szívünkben él, melyért annyit szenvedtünk s melynek jövőjében bizunk, legyen méltó azon gondviselő Istenhez, a ki minket megpróbáltatásaink közt soha el nem hagyott.

A templomépítés ügyében kiküldve volt bizottság nevében gondnok H a j ó s J á n o s jelentést tett, bemutatta a vállalkozók ajánlattételeit, előadta a bizottság munkálkodását s végül a vallásközönség Képviselő Tanácsához egy kölcsön iránti folyamodás javaslatát. E tárgy felett hosszas, beható tanácskozás folyt. A vita tárgyát azon két elv tette: az eklézsia építesse-e a templomot s kerületében a paplakot és bérházakat, megszerezvén hozzá a szükséges tőkét és vállalkozó-építőt? Vagy átengedje a beveendő házbéreknek bizonyos számú évig kizáró használata föltételével, valamely solid építési társulatnak, mely adná a tőkét, felépítné a templomot és bérházakat, s a kikötött évszám elteltével ép állapotban, az eklézsia rendelkezésére bocsátná? A fővárosban mindkettő szokásos. Így építették meg zárdájukat a Ferenczrendiek, kikötve maguk számára lakhelyiséget és meghatározott évi díjt. A tót luther. eklézsia maga építtetett a kerepesi uton a fővárostól kapott terjedelmes telken templomot és bérházakat, melyek jövedelméből az eklézsia fenn áll. Így van körülépítve a lipótvárosi nagy bazilika, a Deák-téren az ágostai hitvallásuak, a Kálvin-téren az ev. reformáltak templom környezete. E két utóbbi egyház gymnasiumát, püspöki-, papi- és tanári lakjait is itt építtette. 50—60 ezer frt házbért hoznak vagy képviselnek ez egyházi épületek. Utóbbiak mind önerejükön építvén: a bérházak jövedelmét maguk veszik s abból a püspököt, tanáraikat, papjaikat és az eklézsiát tartják fenn.

Nálunk is természetesen adta elé magát a két elv: mi építünk-e s mi vegyük a hasznot? vagy mással építtessünk s más vegye befektetett tőkéje dús kamatát 50—60 évig? Igen, mert kevesebb évi kizáró használat biztosítása nélkül senki 200—300 ezer forint tőkét építésbe nem fektet. A mi telkünk oly terjedelmes, a leendő új parlamenti palota közelében oly kiváló értékes helyen van, hogy ma már a nekünk 36 ezer forintban adott telket 70 ezer forintra becsülik. A parlament sok állandó tisztviselője nem kap lakást az ország házában. Az a közeli házakban keres lakást. Négy-száz egynéhány képviselő fog igyekezni azon, hogy annak közelébe férjen. Ott van a földmivelési m. kir. miniszterium. Száz meg száz

tisztviselője, a kik szintén hivatali helyök közelségére fognak igyekezni. Ott van több felsőbb tudományos és művészeti közintézet, melyeknek tanárai szintén tanítási helyöktől igyekeznek messze nem távozni. E viszonyok igen valószínűvé teszik az unitárius ekklézsia bérházainak keresettségét s értékes voltát. Közhit s meggyőződés szerint vétek volna három emeletnél kisebbre építeni, beleillesztve a főhelyre a templomot, melynek szépnek, stilszerűnek kell lenni, olyanak, a mit a fővárosi középítési bizottság helybenhagy és elfogad, s a mi a környezetben már felépült vagy tervben levő paloták környezetébe beilljék, a mi emelje a város díszét s megfelelően a tanács és képviselő bizottság nagylelkű adományában nyilatkozó várakozásának.

Akár mi építünk, akár vállalkozó, a háznak és templomnak a főváros szépségéhez méltónak kell lenni, s hogy az legyen, a telek által képviselt 80—100,000 frthoz még építkezésre 280—300,000 forint kell multhatlanul.

Még kevés időnk van az építés megkezdésére, s ha a fix határ tétlenségben talál minket, szép ajándék-birtokunkat magunk dobtuk el magunktól, méltatlanoknak bizonyítván magunkat a város nagylelkűségére.

Honnan vegyük e nagy összeget, ha mi építünk?

Hogy kössük le templomunkat, papunkat, ekklézsiánkat 50—60 évre más kegyének, ha mással építettünk?

S mily terv és költségvetés szerint építsük házunkat s templomunkat, hogy minél czélszerűbb s jövedelmezőbb legyen?

Ezek voltak a roppant nehéz kérdések, melyekkel a kiküldött bizottság hat hétig dolgozott, tervezett, két vállalkozóval egyezkedett, s most az ekklézsia gyűlésére elhatárczás végett munkálatát beadta.

Képzelteti az olvasó a gyűlés nehéz helyzetét s nagy felelősségét. De ott volt a két gondnok, Hajós és Bedő ministeri tanácsosok, ott volt Székely Ferencz, ez az éltető és elevenítő lelke kis egyházunknak, ott volt lelkészünk, a ki testestől-lelkestől él ez ügynek, szolgálja a közérdeket. Ezek voltak a küldöttek. Ezek a feladat nehézségeit megtontolni elég emberek. S ott volt sok buzgó hive egyházunknak: Ferencz Károly, Halmágyi Sándor, ügyes pénztárnokunk s többen. Megvitattunk mindent. Megnéztük a nézendőket, számbavettük az akadályokat. Abban, hogy építünk kell, mindenki egyetért. Hogy kívánatosabb a magunk erején építés, abban szintén.

De hogy ez lehetséges-e? itt eltérők a nézetek. Ezért intéztünk kérelmet a Képviselő Tanácshoz s gondnokunkat megkértük, hogy arra utazván: tárgyalásán legyen jelen s helyzetünket adja elé, s eszközjen nekünk a lehetőségig — egy vagy más helyről — kívánt dolog eldöntést s kedvező határozatot. Addig gyűjtjük be kéregető könyvecskéinket, fűzzük tovább terveléseinket, bíráljuk a helyzetet s várjuk a további lépésekre nézve az Egyh. Képviselő Tanács választását.

Itt szakadt meg gyűlésünk. Itt végződik levelem is.

JAKAB ELEK.

ADATOK A KERESZTÉNY SZÓ TÖRTÉNETÉHEZ.

Ki hinné, hogy már jóval református nyelvtudósaink előtt, a keresztyén szó sok változáson ment keresztül? Legrégibb alakját 1278-ból találjuk: Villa Cruciferorum Cryztyan vocata. (Jerney: Magyar Nyelvkincsek. 70. M. Nyelvőr IX. 105.) A kriztyánnal szemben Fejérnél már 1395-ből feltűnik a túlon-túl magyaros: Kereztenyzygeth. (Cod. Diplom. Hung. X. 2. 277.) A legrégebb magyar bibliafordításban kerezten hütöt (Apor cod. 124. Vesd ő. M. Nyr. XIII. 520) és kereztyent (Apor cod. 204) találunk. Ezzel szemben a valamivel későbbi Ehrenfeld codex kerestyent (50. l.) tűntet föl.

A XVI. század codexirői is feltűnő gonddal kerülnek a ma oly tökéletesnek tartott keresztyént s a világért sem akadnának reá. Helyette a következő alakok szerepelnek: keresthyen hyt (Lányi cod. 380), kerez'ten (Nagyszomb. cod. 100. Debr. cod. 203. 258), körözt'en (Kazinczy cod. 239), kereztt'en (Nagyszomb. 104. Vitkovics 293. Debr. cod. 257, 260), kerezttien (Nagyszomb. 104. Debr. 1. 2. 7. 53 stb. Szt. Krisztina élete 283), kereztyen (Nagyszomb. 104. Debr. 230. 231. Cornides cod. 96. 134. Szt. Kriszt. élete 283), kerezth'en (Debr. cod. 236), kerezthyen (Debr. cod. 237. 253. 255 stb.), kerezttyen (Érdy cod. II. 1. 5. 91. 355 stb.), köröztien (Kaz. cod. 189. 190. Tihanyi cod. 7. 22. 63 stb.), köröztieen (Kaz. cod. 240).

Ezek ellenében a köröztin megvan a Tihanyi cod. 8-ik lapján, a köröztien meg a Kazinczy cod. 32. a Tihanyi cod. 8. 13. 160. 294. 295. 297. 298. stb. stb. lapjain. Ugy hogy e Dunántúl kelt 1531-iki codexben, míg a köröztien csak 8-szor, a köröztien 34 helyen fordul elő s elé jó ezek közt köröztienne lenni (302. l.) s köröztienne is (köröztén nép, 299. l.); sőt a 141. lapon még a világosan, félreismerhetetlen nyomatékkal kiirt köröztien is feltűnik, mely a mai keresztyénynek az Apor codexbeli kereztennel együtt szemmel láthatólag ősapja. (Vesd össze a codex törven: törvény, zegen: szegény, menorzag: menyország, azzon: asszony, kön: könyv, lean, baran, aran stb. szavaival, ellenben: abrazattya, ania, attia stb.)

A XVI. századról nyomtatásban ránk maradt művekben is hasonló nagy az ingadozás. Így a legrégebb magyar nyomtatott könyv, a Komjáthi „Zent Paal leueley“ (Krako, 1533) kerestyen, keresthyen, körözthyen, köröztheny, köröztyeny, keresztyen, kereztyeny, kerez-